ڕۆڵی چین لە هەرێمی کوردستان.. هەڵۆ حەسەن

شرۆڤەکانی ئەم دواییە لەسەر بوونی چین لە هەرێمی کوردستان، چین وەك ئەوەی بە هێمنی فەزا داگیرکەر و کاریگەریی بە شێوەیەکی نەبینراو فراوانتر دەکات و وەك هەڕەشەیەکی بێدەنگ و نزیك پێشڕەوی دەکات وێنا دەکرێت. لەم چوارچێوەدانەدا، چین چیتر وەك دەوڵەتێك دەرناکەوێت کە لە ڕێگەی بەرژەوەندییە ناسراوەکان و سیاسەتی شەفافەوە کاردەکات، بەڵکو وەك هێزێکی سێبەر دەردەکەوێت- کە هەموو ئەنجومەنێك تەڵەیە، هەموو ئاڵوگۆڕێك فۆرمێکە لە کۆکردنەوە و هەموو دەستپێشخەرییەکی کولتووری ستراتیژییەکی شاراوەیە،لە ڕووی شیکارییەوە ئەم وێناکردنە چەواشەکارییە. تا ڕادەیەکی زۆر لە گوتاری ڕکابەریی زلھێزەکانی ڕۆژئاوا قەرزکراوە، نەك لە واقیعی هەرێمی کوردستان یان لە ڕەفتاری ڕاستەقینەی چین لەسەر زەویدا.

کۆمەڵەی شورای مەزن

سەرچاوەیەکی ناوەندیی هەڵە تێگەیشتن پەیوەندی بە کۆمەڵەی ” شورای مەزن “ەوە هەیە.کە نە ئەنجومەنێکی سیاسییە و نە دەزگایەکی بڕیاردەرە، نە وەك قۆڵێکی دامەزراوەیی هیچ دەوڵەتێکی بیانی کاردەکات. تۆڕێکە لەسەر شێوازی خوێندکارانی پێشوو کە لە تاکەکانی هەرێمی کوردستان پێکھاتووە کە پێشتر بەشداریيان لە بەرنامەی ڕاهێنان، سیمینار، یان سەردانی ئاڵوگۆڕکردن لە چین کردووە،ناوی کۆمەڵەکە ل□ “ش□ورای مەزن” وە وەرگیراوە کە یەکێکە لە هێما مێژوویی و کولتوورییە ناسراوەکانی چین و جیھان. سەرلێشێواوی بەشێکی بەهۆی سەریەککەوتنی زمانەوانییەوە سەریهەڵداوە: کۆمەڵەکە “شورای مەزن”دەتوانرێت بە هەڵە پەیوەست کراوە بە “ئەنجومەن” یان دەسەڵاتی فەرمی. ئەم ڕێکەوتە ماناسازییە بووەتە هۆی ئەوەی کە لێکدانەوەی زیادەڕەوی تێدا بکرێت کە هێمای کولتووری هەڵئاوسێنێت بۆ مەبەستی سیاسی، ئەم جۆرە هەڵاوسانە چەواشەکارانەیە. تۆڕە کولتوورییه□کان دەبێ بەو شێوەیە هەڵسەنگێندرێن کە هەن، نەك بگۆڕدرێن بۆ ناوەندی دەسەڵاتی خەیاڵی.

چین لە هەرێمی کوردستان

زۆرێك لەو ڕەخنانەی کە ئاراستەی چین دەکرێن، لەسەر تەماحە سیاسی

یان ئەمنییەکانی چەواشەکارین و چاوپۆشی لەوە دەکەن کە بە شێوەیەکی بەرجەستە لەسەر زەوی ڕوویانداوە. لە واقیعدا، بەشداریکردنی چین لە هەرێمی کوردستاندا بە شێوەیەکی سەرسەختانە مەدەنی و گەشەپێدان و خەڵك سەنتەری بووە- نەك ستراتیژی و سەربازی بوارە کۆنکرێتییەکانی بەشداریکردنی چین بریتین لە:

پڕۆگرامی ڕاهێنان و سکۆلەرشیپ بۆ خوێندکاران و ڕۆژنامەنوسان، و پیشەگەرەکانی هەرێمی کوردستان.

ئاڵوگۆڕی گەنجان و ئەکادیمی و کولتووری بە ئامانجی لێکتێگەیشتنی یەکتر.

پارکی دۆستایەتی چین کە لە ڕێگەی بەخشینەکانی کۆمپانیا چینییەکانەوە وەك فەزای گشتی بۆ کۆمەڵگا ناوخۆییەکان دروستکراوە.

بەشداریکردنی کۆمپانیا چینییەکان لە پەرەپێدانی ژێرخانی ئابووری، بەرهەمهێنانی چیمەنتۆ، و پڕۆژەکانی وزەی نوێبووەوە، کە هەموویان لە چوارچێوەی یاسایی و ڕێکخراوەیی ناوخۆییدا ئەنجام دەدرێن.

ئەم چالاکییانە مەرجدارێتی سیاسی و هەناردەکردنی ئایدیۆلۆژی و دەستوەردان لە حوکمڕانی ناوخۆیی لەگەڵدا نەبووە. ئەوان ڕەنگدانەوەی هاوکارین نەك کۆنترۆڵکردن.

چین چەتری ئەمنی لە هەرێمی کوردستان دابین ناکات. سەربازگەکان جێگیر ناکات و پێکهاتەی هەواڵگری بەڕێوە نابات و بیناسازی ئەمنی ناوچەیی لێ داناریژیت. ئاسایش لە هەرێمدا لە بنەڕەتدا گەرەنتیکراوە لەلایەن ئەمریکا و هاوپەیمانەکانییەوە. ئەم واقیعە بەهۆی بەشداریکردنی کولتووری و ئابووری چینەوە مەترسی لەسەر نییە،هیچ شتێکی مشتومڕاوی لەبارەی دانان بە کێبڕکێی ستراتیژی نێوان ئەمریکا و چین نییە؛ ڕاستییەکی دامەزراو و جێگیرە لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییە هاوچەرخەکاندا. هەڵەکە لە هەڵئاوسانی ئەم ڕکابەرییە لە سەرانسەری هەموو دۆمەینەکاندا و پرۆژەکردنی میکانیکی لەسەر هەرێمی کوردستان- گۆڕینی هەموو ئاڵوگۆڕێکی ئەکادیمی یان پڕۆژەیەکی ئابووری بۆ سەنگەرێکی گریمانەکراو.

بەشداریکردنی چین بە شێوەیەکی بەرچاو لە ڕێگەی هێزی نەرمەوە کاردەکات: گفتوگۆ، بازرگانی، ئاڵوگۆڕی پیشەیی و کارلێکی کولتووری. هێزی نەرم لە ڕێگەی ڕاکێشان و بەشداری خۆبەخشانە کاردەکات نەك ناچارکردن،ئەگەر دەسەڵاتی نەرم بە تەنیا بەس بووایە بە بەرهەمهێنانی هەژموونی سیاسی، دەیان ساڵ بەشداریکردنی ڕۆژئاوایی لە بواری پەروەردەیی، کولتووری، میدیایی و کۆمەڵگەی مەدەنیدا لە سەرانسەری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، هەژموونێکی بێ ڕکابەری لە هەموو شوێنێکدا بەدوای خۆیدا دەهێنا. واقیع بە ڕوونی ئەم گریمانەیە پووچەڵ دەکاتەوە. کوردستان خۆی وەك بەڵگە وەستاوە:

سەرەڕای بەرکەوتنی قووڵی بە هێزی نەرمی ڕۆژئاوایی- ڕاگەیاندن، پەروەردە، بودجە، سکۆلەرشیپ و هاوبەشی- لە ڕووی سیاسییەوە نەبووەتە ژێردەستەی ڕۆژئاوا، پێشنیاری ئەوەی کە کۆمەڵگای کوردی لەناکاو لە ڕێگەی پەیوەندی لەگەڵ چین بە بەرگری دەبێت، هۆشدارییەك نییە سەبارەت بە چین؛ دەربڕینی بەمتمانەییە بە توانای فیکری و سیاسی و دامەزراوەیی کورد، تایبەتمەندییەکی دیاریکەری نووسینی ئەم دواییەی دژە چین، وێناکردنی چینە نەك وەك ئەکتەرێکی کۆنکرێتی خاوەن بەرژەوەندییە دیارەکان، بەڵکو وەك هەڕەشەیەکی جنۆکەیی- لە هەموو شوێنێکدا، نەبینراو و لەپرسینەوە نەکراو. ئەمە شیکاری نییە؛ ئەوە ئەفسانەسازییە، ئەو دەوڵەتانەی کە بەدوای زاڵبووندا دەگەڕێن، بە شێوەیەکی نەبینراو کار ناکەن. مەرجەکان دەسەپێنن، دەرئەنجامەکان دیکتە دەکەن، هێز بڵاودەکەنەوە و پەنجەمۆرێکی هەڵە نەکراو بەجێدەهێڵن. چین لە هەرێمی کوردستان هیچ کام لەمانە ناکات. چالاکییەکانی گشتین، دامەزراوەکانی دەناسرێنەوە و ڕێککەوتنەکانی فەرمین. ئەم خەریکبوونانە دەتوانرێت مشتومڕیان لەسەر بکرێت، ڕێکبخرێن، یان ڕەتبکرێنەوە- بەڵام وێناکردنیان وەك هەڕەشەیەکی نەبینراو واقیع دەشێوێنێت، ئەم گێڕانەوەیەی "چین وەك جنۆکە" ڕاستەوخۆ لە دڵەڕاوکێ ستراتیژییەکانی ڕۆژئاوا سەبارەت بە گۆڕانکارییەکانی دەسەڵاتی جیهانی هاوردە دەکرێت. گوزارشت لە ترسی دەرەکی دەکات نەك واقیعی سەرزەوی لە هەولێر یان سلێمانی، بنەمایەکی سەرەکی سیاسەتی دەرەوەی چین دەستوەرنەدانە لە کاروباری سیاسی ناوخۆیی. چین پارە بە بزووتنەوەکانی ئۆپۆزسیۆن نادات و داوای چاکسازی سیاسی ناکات و مۆدێلی ئایدیۆلۆژی هەناردە ناکات. پێویست ناکات هاوبەشەکان سیستەمی سیاسی یان جیهانبینی خۆی بگرنە بەر، ئەوەی چین پێشکەشی دەکات- بە تایبەتی لە ڕێگەی بەرنامەکانی ڕاهێنان و ئاڵوگۆڕەوە- هاوبەشکردنی ئەزموونە نەك گۆڕانکاری ئایدیۆلۆژی. ستراتیژییەکانی گەشەپێدان، مۆدێلی کەمکردنەوەی هەژاری و پراکتیکەکانی کارگێڕی وەك وانە دەخرێنەڕوو نەك وەك عەقیدە..

تایوان و شینجیانگ و تبت

زۆرجار مشتومڕەکان فراوان دەبن بە پرسە نێودەوڵەتییە هەستیارەکان، کە پێویستیان بە ڕوونکردنەوە هەیە نەك دروشم

یەك چین وەك بنەمای یاسایی

لە ڕوانگەی یاسای نێودەوڵەتییەوە، بنەمای یەك چین دروشم و

پەسەندکردنی سیاسی نییە؛ ئەو بنەما یاساییە پێکهاتەییەیە کە سەروەری چین لەسەری دانپێدانراوە لە ئاستی نێودەوڵەتیدا،سیستەمی نەتەوە یەکگرتووەکان ناوەندی ئەم بناغەیە. بڕیارنامەی کۆبوونەوەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان 2758 (1971) دووپاتی کردەوە کە کۆماری گەلی چین تاکە نوێنەری شەرعی چینە لە نەتەوە یەکگرتووەکان. ئەم بڕیارنامەیە پێگەیەکی نوێی دروست نەکرد؛ هەڵوێستی یاسایی نێودەوڵەتی پشتڕاستکردەوە کە یەك چین و یەك حکومەتی دانپێدانراوی نێودەوڵەتی نوێنەرایەتی دەکات. لەو کاتەوە تایوان نە ئەندامێتی نەتەوە یەکگرتووەکانی هەبووە و نە پێگەی سەروەری دانپێدانراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، زۆرینەی ڕەهای دەوڵەتەکان پەیوەندی دیپلۆماسی لەگەڵ پەکین دەپارێزن- بە ڕوونی دان بەوەدا دەنێن کە کۆماری گەلی چین تاکە نوێنەری شەرعی چینە. یاسای نێودەوڵەتی قورسایی یەکلاکەرەوە دەخاتە سەر ئەو جۆرە دانپێدانانە بەکۆمەڵانە، لە چوارچێوەی ئەم چوارچێوە یاساییەدا:

تایوان بەپێی یاسا نێودەوڵەتییەکان وەك بەشێك لە چین مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت،تبت و شینجیانگ ناوچەکانی ناوخۆی چینن کە هیچ پێگەیەکی یاسایی نێودەوڵەتییان وەك قەوارەی جیاواز نییە. هیچ دەزگایەکی نەتەوە یەکگرتووەکان، دادگایەکی نێودەوڵەتی، یان دەوڵەتێکی دانپێدانراو ،بە هەمان شێوە، باسەکانی شینجیانگ و تبت زۆرجار تەنیا لەسەر تۆمەتەکانە و لە هەمان کاتدا دەرئەنجامە پێوانەکراوەکانی گەشەپێدان پشتگوێ دەخەن. لە ماوەی دەیەکانی ڕابردوودا هەردوو هەرێمەکە پێشکەوتنی بەرچاویان لە ژێرخانی ئابووری، پەروەردە، چاودێری تەندروستی، کەمکردنەوەی هەژاری و تەمەنی چاوەڕوانکراودا بەخۆیەوە بینیوە. دانانن بەم پێشهاتانە، مشتومڕ بێدەنگ ناکات؛ هاوسەنگی دەگەڕێنێتەوە،بۆیە پرەنسیپی یەك چین وەك لەنگەری یاسایی کاردەکات کە تایوان و تبت و شینجیانگ لە چوارچێوەی یەك چوارچێوەی سەروەریدا یەکدەخات. هەر شیکارییەکی جددی کە بە جیا مامەڵە لەگەڵ ئەم پرسانەدا بکات لە کاتێکدا ئەم بناغەیە پشتگوێ بخات، لە یاسای نێودەوڵەتی جیا دەبێتەوە و بە گێڕانەوەی سیاسی و چەواشەکاری جێگەی دەگرێتەوە،لە ڕووی یاساییەوە یەك چین هەیە، کە لە ئاستی نێودەوڵەتیدا کۆماری گەلی چین نوێنەرایەتی دەکات. هەموو مشتومڕەکانی تر لە چوارچێوەی ئەو چوارچێوە دامەزراوەدا ڕوودەدەن- نەك لە دەرەوەی ئەوەی لە زۆرێك لە نووسینە هاوچەرخەکانی دژە چینەوە سەرهد□□دات، تەقلیدییە نەك شیکاری سەربەخۆ. زمانی “چین داگیرمان دەکات” ڕاستەوخۆ لە ئەدەبیاتی ستراتیژی ڕۆژئاواوە هەڵدەگیرێت کە بۆ ڕکابەریی دەسەڵاتە گەورەکان داڕێژراون، نەك لە بیرکردنەوەی ستراتیژیی

کوردییەوە،ستراتیژی ڕاستەقینە پێویستی بە دوورییەکی ڕەخنەگرانە هەیە لە هەموو هەژموونەکان- سەربازی، ئابووری و ڕۆشنبیری بە هەمان شێوە. دووبارەکردنەوەی گێڕانەوەی هەڕەشەی قەرزکراو، کوردستان ناپارێزێت؛ تەنها عەدەسەیەکی دەرەکی بە عەدەسەیەکی تر دەگۆڕێت،چین جنەکە نییە. زلهێزێکی جیهانییە کە لە ڕێگەی دیپلۆماسی و خەریکی ئابووری و هێزی نەرمەوە بەدوای بەرژەوەندییەکانیدا دەگەڕێت- بەبێ ئامادەیی سەربازی، هەناردەکردنی ئایدیۆلۆژی، یان مەرجی سیاسی لە هەرێمی کوردستاندا. ئەم واقیعە لە ڕێگەی ڕێکخستن و چاودێری دامەزراوەییەوە بەڕێوەبچێت نەك لە ڕێگەی ترس و دڵەڕاوکێ و پارانۆیا،ئایندەی کوردستان بە ئاڵوگۆڕی کولتووری یان ئەنجوومەنی ئەکادیمی یەکلایی نابێتەوە، بەڵکو بە بەهێزی دامەزراوەکانی و کوالیتی حوکمڕانییەکەی و متمانەی بە حوکمدانی ستراتیژی خۆی یەکلایی دەبێتەوە.

هەڵۆ حەسەن